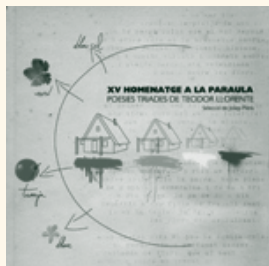

llibres d'ara

XV Homenatge a la Paraula.

Poesies triades de Teodor Llorente

Antologia a càrrec de Josep Piera

Ed. CEIC Alfons el Vell, Gandia, 2011

Teodor Llorente, reivindicat en el primer centenari de la seua mort

Com sempre des que, l'any 1997, s'instituí des del CEIC Alfons el Vell aquesta celebració dedicada a homenatjar la paraula literària, l'última edició es presentà en els dos formats habituals i complementaris: un, la publicació d'un llibre, en paper; l'altre, l'escènic. El llibre, editat dintre de la col·lecció "Homenatge a la Paraula", es va titular *Poesies triades de Teodor Llorente* i va consistir en una selecció de vint-i-dos títols feta per Josep Piera. L'antologia va precedida per una nota del mateix Piera, a partir de la qual podem entendre els motius d'aquesta *reivindicació* llorentina. Els qui coneixem l'escriptor de la Drova sabem que és fàcil acabar contagiant-se de l'entusiasme amb què sap defensar una causa, un projecte, una proposta literària: «Per què aquesta antologia dels versos de Teodor Llorente, ara? D'entrada, perquè enguany celebrem el primer centenari de la seua mort. Però també per a fer present, per a mantindre viva, la paraula del poeta que va voler somiar, i va ser capaç de fer que la llengua dels valencians (una

llengua *olvidada* en aquells temps per a la poesia), recuperara la qualitat artística i emocional que havia tingut amb els grans clàssics del segle». I, juntament amb les paraules de Piera, l'especialista en el principal escriptor de la Renaixença valenciana, el professor de la Universitat de València Rafael Roca, va sumar-se a aquest particular homenatge aportant-hi un escrit preliminar titulat *Teodor Llorente, la font que no s'esgota*. Un luxe de col·laboració, que en el seu moment vam agrair des del CEIC, i que és de justícia recordar des d'aquest anuari. El professor Roca clou el seu text amb aquest paràgraf que es fa de bon citar, perquè hi funciona com una cruïlla on conflueix més d'una complicitat: «Llorente sempre torna, mai no s'esgota. No debades és un dels nostres excel·lents poetes, un clàssic modern que, tal com afirma l'escriptor Josep Piera, cantà magistralment "la bellesa humil"; aquella beutat senzilla i immarcescible, per dir-ho a la manera dels renaixentistes, que arriba fins a nosaltres com un homenatge a la paraula, i hi roman i s'estén i genera vida.»

L'espectacle, d'una bella factura clàssica, es va titular *Teodor Llorente: el jardí romàntic. Paraules i músiques*, i es va celebrar a la Casa de Cultura Marqués González de Quirós, de Gandia, el 19 de novembre. Consistí en la combinació dels poemes recitats pel mateix Josep Piera, i la interpretació musical de Jesús Debón, al piano (encarregat també de la direcció musical); de Remigi Morant, a les flautes i percussions, i de la soprano María José Martos, que cantà versos de *don Teodor* i aportà al recital un toc de distinció. Jesús Debón compongué per a l'ocasió la peça *La fulla*, a partir del poema homònim de Llorente, un breu text dedicat a una fulla despresada d'un arbre, la qual, com a resposta al requeriment del poeta («A on vas pobra fulla morta?»), sentència: «Vaig a on van totes les coses,/ com les fulles de les roses,/ com les fulles del llorer».

En un breu parlament introductori de l'espectacle, Gabriel Garcia Frasquet, director del Centre durant els últims dèsset anys, tingué l'encert de recordar, des de la responsabilitat professional i la cortesia humana que el caracteritzen, allò

que –probablement– ha estat l'incentiu més important a l'hora de l'organització i de la perseverança en la realització del que ja s'ha convertit en l'acte més aplaudit (dit això en el sentit figurat i en el literal del terme) del CEIC Alfons el Vell. Agraïments institucionals a banda, justos i necessaris, Gabriel hi va recalcar: «quan l'objectiu és comú, és lloable i necessari que els esforços es complementen. I així mateix l'èxit i la continuïtat de l'acte es deu a la ciutadania de Gandia i la Safor que l'ha seguit fidelment des dels inicis i que ara guarda com un tresor els 15 llibres commemoratius amb més de 1.000 pàgines de la millor literatura». Amb el permís del que ha estat director fins al juny d'aquest any, com a representant de la Secció de Literatura del Centre, faig meues aquestes paraules, perquè són el millor al·licient i la constatació que la tasca del CEIC Alfons el Vell, la passada, la present, i esperem que la futura també, avança per bon camí.

MARIA JOSEP ESCRIVÀ

«Per guardar la vila».
Muralla i defensa
a la costa valenciana.
(Gandia, segles XIII-XVI)
Vicent Olaso

Per guardar la vila. Muralla i defensa a la costa valenciana.
(Gandia, segles XIII-XVI).

Vicent Olaso

Col·lecció Quaderns Comarcals, núm 24

Ed. CEIC Alfons el Vell, Gandia, 2011

Pocs com Vicent Olaso es troben en condicions d'afrontar un tema com aquest, el de la muralla de Gandia al llarg de tres-cents anys d'història. En primer lloc, perquè Olaso és un conecidor de les fonts històriques de la ciutat, i com a arxiver expert –ara ho és d'Oliva– ha publicat catàlegs útils sobre l'arxiu de Gandia. En segon lloc, perquè ja té experiència sobre els treballs de *longue durée* i sap, doncs, com progressar entre l'àrida i sovint poc amable documentació, despullar-la de la retòrica convencional i extraure'n la informació essencial. Les seues recerques sobre les dones i l'hospital de Sant Marc constitueixen sengles pilars sobre els quals s'assenten els nostres coneixements de la història de Gandia. A la doble condició d'arxiver i historiador, Vicent Olaso hi afegeix la de l'escriptor hàbil i àgil per tal que el lector no decline l'atenció a la primera pàgina, com sol passar massa sovint en aquest tipus de publicacions. *Per guardar la vila* és fa bo de llegir. Amb aquests crèdits sòlids, Vicent Olaso aborda la investigació, aparentment subsidiària, sobre el cinturó de pedra que durant

segles i segles va envoltar la vila. Però, més que subsidiària, esdevé un eix central entorn del qual gira la història urbana i l'urbanisme de Gandia. Entre altres raons perquè la muralla, més que un paredó estàtic, està, com afirma Olaso, en continu *moviment*.

Els serveis que la muralla prestà a la vila, des que Jaume I la fundà, no són gens menyspreables, començant pels de la defensa, que per a aquesta funció bàsica es va aixecar, donat que Gandia *baixà* del tossal de Bairén, protegida pel castell, a la plana oberta de l'horta, en un recolze del riu d'Alcoi, sobre la trama segurament d'una antiga alqueria islàmica. Olaso en dóna compte al llarg de cent trenta-nou pàgines, entre el moment de la conquesta cristiana i l'expulsió dels moriscos. Al cap i a la fi, tal com afirma Jacques Le Goff i Olaso recull com a pòrtic de la seua indagació, «les muralles són un fenomen tècnic, militar, econòmic, social, polític, jurídic, simbòlic i ideològic». Tècnic perquè cal una *expertise* per a construir-les. Són els experts els que denunciaran, a mitjan segle XVI, les mancances d'una muralla in-

capaç de fer front a les noves tàctiques de setge i assalt imposades per la pólvora i l'artilleria: «çerrada *del tiempo de moros y parte nuevamente, emperò con cubos redondos y mal fundados y peor labrados*», resen els memorials. És un fenomen militar perquè, com he dit i és obvi, aci radica la raó primigènia de les muralles, la de defensar els veïns i habitants que es concentren en el seu si. Eren eficaces sobretot davant petites escaramusses, «*bastantes contra corsarios y no más*», es queixa Joan Baptista Antonelli en el seu *Discurso sobre la fortificación y defensa del reyno de Valencia* de 1563; davant un setge prolongat i l'envestida d'un exercit, les defenses mostraven, en efecte, tota la seua precarietat i insuficiència, com es veié durant la guerra de Castella el 1364 i les Germanies.

La dimensió econòmica de les muralles deriva del fet que protegeixen les transaccions d'una vila que és el centre de mercat comarcal i punt d'arribada de productes de més enllà, de l'Alcoià, el Comtat i la Marina endins. Les transaccions flueixen millor si mercaders, artesans i llauradors saben que les seues compres i vendes no estaran a mercè de lladres i depredacions; però així mateix, la vila, gràcies a les muralles i els portals, pot bastir una xarxa d'impostos, el de les *cises*, sobre els productes bàsics de consum, que són la columna vertebral dels ingressos locals. Des d'aquesta perspectiva s'entén millor

que la muralla tinga també una dimensió social. En el si d'aquests murs fermenta, sota la direcció dels jurats i la tutela dels preveres de Santa Maria, el sistema de valors que, a diferència dels fets econòmics, a penes canvien durant aquests tres-cents anys: el que va de la gestió de la pobresa al control de la prostitució, o el que va dels criteris de l'assistència mèdica a les formes i expressions de la festa. Les interferències, doncs, amb l'àmbit polític són permanents: els principis que infonen el mercat i les idees rectores de la comunitat provenen sobretot de les elits que la governen, en permanent i convulsa rivalitat pel poder local. Si la muralla delimita un espai econòmic regulat i un terreny adobat per a la lluita política, és també perquè perfila alhora també un àmbit jurídic, d'aplicació tant de les normatives que els jurats i prohoms despleguen en forma de bans, com d'hegemonia *jurisdiccional* i impositiva enfront dels cavallers que posseeixen terres i pobles dins els termes generals de Gandia, a tots els quals precisament obliga a pagar la taxa de *murs e valls*. La muralla, en fi, és un fenomen simbòlic i ideològic perquè és la representació física i estètica d'aquesta hegemonia.

Quan el 1881, el consistori decidí tirar a baix la muralla, la immensa majoria dels veïns ho celebraren a bombo i platerets. L'enderrocament es féu en el nom del progrés: s'han perpetrat tantes barbaritats

en nom del progrés! Però, cal reconèixer, que la barrera de pedres i torres limitava l'eixamplament de la ciutat. I Gandia creixia i necessitava respirar, com passava pertot arreu, a l'una i l'altra banda dels Pirineus. Ningú no es va plantejar la possibilitat d'un equilibri entre la Gandia vella i una futura Gandia nova, capaç de preservar, sinó la totalitat, si almenys una part significativa del cinturó petri. Els qui no s'ho plantejaren foren, sobretot, els especuladors més perspicaços, conscients que se'ls presentava una ocasió irreplicable per a operacions immobiliàries de rendiments profitosos. Però la muralla estava condemnada de feia temps, perquè era el símbol més vistent del passat, del passat *feudal*, i els burgesos ara volien la lliure circulació dels béns, de les persones

i, no cal dir, dels capitals. Tot plegat ens adverteix que no hi ha temes menors en història. Tot depèn del punt de vista i dels tractaments. És una llàstima que Vicent Olasso no haja allargat la recerca tot just fins el moment que la picola destrueix les muralles. Com aquell que diu, naixia, des de la perspectiva urbanística, una nova ciutat. En menys d'una generació, la muralla i darrere seu la vila medieval van ser arrasats. El palau es va salvar de miracle. En qualsevol cas, el llibre d'Olasso, a més d'una excursió formativa i entretinguda sobre els primers tres segles de la història de Gandia, permet una mirada crítica sobre el nostre passat col·lectiu.

FERRAN GARCIA-OLIVER

L'ermita de Santa Anna

Miguel Vercher Navarro

Col·lecció Quaderns comarcals, núm. 25

Ed. CEIC Alfons el Vell, Gandia, 2011

A hores d'ara, l'ermita de Santa Anna és la més viva de Gandia. Si tenim en compte que l'Església i el seu patrimoni edilici han travessat sotracs de tota mena, èpoques glorioses, desamortitzacions i decadènci-

es, el fet que avui ens la trobem neta, il·lustrada, seu de culte i d'activitats culturals, no deixa de ser un petit gran miracle.

Aquesta antiga ermita va ser creada i patrocinada per la vila de Gandia, durant

el segle XIV, i sovint era utilitzada com a llatzeret, casa blanca o centre d'aïllament de malalts. Probablement, d'ací ve el topònim de Natzaret per al barri de baix de Santa Anna. L'àvia de Jesucrist, a més a més, va ser patrona de Gandia fins al 1882.

L'any 1809 l'ermita va ser cedida en usudefruit a la comunitat de pares escolapis, els quals havien arribat a Gandia dos anys abans, tot ocupant l'edifici de l'antiga universitat i tenint com a dedicació principal l'educació dels gandians; tant en el nivell primari com, a partir de 1846, també secundari. Pel que es veu, aqueixa cessió va ser decisiva per a la seua prosperitat. Els escolapis, lliurats a l'ensenyament, no foren desamortitzats ni exclaustats. Fins i tot, conviuen amb certa harmonia amb els revolucionaris liberals.

El llibre de Miguel Vercher Navarro guarda una escala i una proporcionalitat en relació a l'ermita: és menut però acolorit, divers, acollidor, fet amb estima per la muntanyeta, l'edifici i el seu valuós i acurat patrimoni religiós i artístic.

L'itinerari que traça l'obra, al temps, és en bona mida el recorregut vital, sentimental, paisatgístic i artístic que transitem els visitants del paratge. En efecte, l'ermita no és solament una construcció: és *pujar-hi* a través del calvari, parant als bancs estratègicament situats o fent escala a la minúscula ermita de la Magdalena.

En arribar dalt tindrem ocasió de contemplar el diafragma d'entrada a l'ermita primitiva, dels segles XIV i XV. Poques restes més hi ha, d'aquella època, ja que la planta de l'actual fàbrica data del segle XVIII, temps d'expansió global i de gran activitat constructiva pel que fa a esglésies, capelles i oratoris. En les refaccions d'aquesta època, l'ermita es va fer en perpendicular a l'eix primitiu, de manera que la porta principal i l'esplanada al seu davant miren ara cap al mar i la ciutat. De fet, als arxius, són molt abundants les vistes fotogràfiques de Gandia des d'aquest punt de mira privilegiat.

La façana és senzilla, decorada només en la seua cornisa i el campanar de cadireta. Adossat al costat esquerre hi ha l'habitatge de l'ermità; dalt de l'entrada trobarem el cor i al costat de l'epístola un aljub i els contraforts visibles. La nau principal, d'estil barroc, compta entre molts altres elements, amb uns bell sòcol de taulells, també del XVIII. La presideix un retaule d'escaiola, semblant al de la capella de la Creu de l'Escola Pia. Al darrere, la sagristia, de planta rectangular.

Entre el patrimoni moble destaca, sense dubte, la imatge de santa Anna, datada en la segona meitat del segle XIV, dins d'un estil gòtic popular valencià, de reminiscències italianes. Des de l'any 2010 n'hi ha una rèplica, i es conserva l'original a la mateixa Escola Pia. Hi ha, així mateix, una valuosa taula de la Verge

amb l'Infant, obra del prolífic fra Nicolau Borràs. D'altres peces han estat donades per fidels o bé cedides per altres esglésies. L'ermita acull, a més, un arxiu amb biblioteca i hemeroteca, conformat amb molta cura pels pares escolapis.

El futur de l'ermita i el seu entorn semblen ser prometedors. La conformació

d'un gran parc periurbà als voltants de Beniopa i Santa Anna configuren un espai atractiu. Per a l'esplai, per al goig estètic i, com no, per a la dimensió espiritual dels humans, darrera raó d'ésser d'aquest humil i estimat santuari.

JESÚS E. ALONSO

Lletra a sa filla Joana, de càstig e de bons nodriments

Alfons el Vell

Edició i estudi de Rosanna Cantavella

Col·lecció Quaderns Comarcals, núm 26

Ed. CEIC Alfons el Vell, Gandia, 2012

Entre les diverses iniciatives portades a terme pel CEIC Alfons el Vell a fi de commemorar el vi centenari de la mort del primer duc de Gandia, destaca la publicació de l'edició i estudi de la *Lletra a sa filla Joana de càstig e bons nodriments*, encomanats a la professora especialista en literatura medieval Rosanna Cantavella.

La peça s'ha conservat dins d'un manuscrit miscel·lani de la Biblioteca de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, acompanyada d'altres obres com *Scipiò* e Anibal d'Antoni Canals, *Breviloquium* de

Joan de Gal·les, *De providentia* de Sèneca o el *Conseyll de bones doctrines*, anònim, entre d'altres obres, totes elles de caràcter didacticoforatiu.

La *Lletra a sa filla Joana* ja havia estat editada anteriorment diverses vegades: Antoni Bofarull (1868), Lluís Serra i Riera (1928), Serra Vilaró (1966), Enric Ferrer Solivares i Joan Pellicer (1986), Rosanna Cantavella (1991), i havia estat ressenyada per Alice A. Hentsch (1903). Però el present treball, a més d'una acurada edició filològica, inclou un estudi que l'emmarca en les seues coordenades

històriques i literàries, amb l'objectiu de donar-li major difusió i coneixement, i de posar-la a l'abast d'un públic més nombros i menys especialitzat.

La *Lletra* conté deu consells o admonicions dirigits per Alfons el Vell a la seua filla Joana, amb la intenció d'ajudar-la a superar el difícil moment de la separació familiar i l'ingrés exitós en la nova llar dels Cardona, on la jove experimentarà una transformació radical: de ser una donzella atesa i sense preocupacions a convertir-se en la dama d'una gran casa, amb obligacions i responsabilitats domèstiques inèdites per a ella. En aquest sentit, Alfons es presenta com la figura del *bon pare* preocupat pels fills, criats amb amor, i als quals malda per procurar un bon lloc en l'espai social. El primer consell de la *Lletra* exposa aquest concepte del *bon pare* quan el duc assegura que ha nodrit la filla honestament, l'ha maridada amb jove de gran llinatge, li ha donat un bon aixovar i li ha celebrat en casa unes dignes bodes. Aquesta imatge del duc en el seu lloable paper paternal, en què actua correctament com a cap de llinatge i de casa, cobra un significat especial si tenim en compte que la relació que mantenia amb el fill primogènit era de trencament i d'odi. És possible que aquesta lletra es fera pública justament per rehabilitar la imatge del duc, tan denigrada pel seu descendent? Ara per ara és no és possible respondre, però podem suposar que a

l'entorn del duc hi havia gent interessada a posar en relleu que Alfons el Vell era un pare encomiable, i aquesta lletra divulgada pels copistes hi contribuiria eficaçment amb la seua funció propagandística.

El text és un testimoni contundent de la posició de la dona noble en la societat europea a la Baixa Edat Mitjana. La dona, en general, era considerada un menor d'edat i passava de la tutela del pare a la del marit com una *hoste passatgera*, sense una personalitat definida. El matrimoni era un afer arranjat per les famílies en el qual les joves hi tenien poc o res a dir. De fet, l'amor és absolutament prescindible en el matrimoni medieval. Quan el duc Alfons diu a la filla «vos prec e us man que vós amets e honrets e temats vostre marit», s'està referint a l'amor feudal, de vassall a senyor, és a dir, està consagrant la supeditació, filtrada de temor, de l'esposa al marit. El casament, en realitat, tenia per objectiu lligar dues sangs, dos llinatges, en aquest cas el del marquès de Villena amb el del comte de Cardona, per interessos econòmics i polítics. Les dones nobles esdevenien peces valuoses a l'hora d'establir aliances; aquesta era la seua funció en la societat medieval, que es consumava amb el naixement d'una nova criatura pertanyent a tots dos llinatges. Com deia George Duby, el valor de la dona era, fonamentalment, uteri. Amb tot, el casament situava les dones

nobles en unes altres coordenades, amb una mica més capacitat de moviment i amb una funció domèstica de primera magnitud. La boda amb Ramon Folc de Cardona convertí Joana en comtessa de Cardona, senyora d'una de les cases més poderoses de la Corona d'Aragó.

Ara bé, malgrat el títol no deixava de ser una dona, i en la mentalitat de l'època, com diu Rosana Cantavella a la seua introducció, la dona era considerada *una ment defectuosa en un cos impur*. Els moralistes de l'època generaren una abundosa literatura destinada a corregir els defectes femenins i inculcar patrons de conducta que fonamentalment és basaven en tenir-la ocupada en l'oració i el treball constant. Dins d'aquesta línia, a la Corona d'Aragó caldria destacar el *Llibre de les Dones* de Francesc Eiximenis, obra que indubtablement coneixia Alfons el Vell i que

li degué servir d'inspiració per a la *Lletra*. Cal destacar que el duc, com el frare menor i a diferència de molts senyors del seu temps, insistien en la lectura com a pràctica apropiada per a la formació de les dones. No ens ha d'estranyar si tenim en compte que la cort del duc era culta, que Pere Marc era la mà dreta d'Alfons el Vell, com a procurador general seu, i que era visitada per predicadors de prestigi.

Convé remarcar, finalment, que si bé la producció de textos destinats a la formació de les dones és molt abundosa a l'Edat Mitjana, la *Lletra a sa filla Joana*, és sens dubte, un cas singular. No tant pel seu contingut, que reproduïx els valors de l'època, com pel fet que siga un dels senyors feudals més poderosos de la Corona d'Aragó qui l'escriu, i a més, amb una lloable qualitat literària.

ISABEL CANET FERRER

El patrimoni educatiu valencià. V jornades d'història de l'educació valenciana

Alejandro Mayordomo Pérez, M^a del Carmen Agulló Díaz,
Gabriel Garcia Frasquet (coords.)

Col·lecció Alfons el Vell núm 73

Ed. CEIC Alfons el Vell i Dept. d'Educació Comparada i
Història de l'Educació, Universitat de València, Gandia, 2011

Fa ben bé una dècada que es publicaren les actes de les I Jornades d'Història de l'Educació Valenciana, una convocatòria bianual impulsada pel CEIC Alfons el Vell, en estreta col·laboració amb el Departament d'Educació Comparada i Història de l'Educació de la Universitat de València, que ha propiciat l'estudi del fenomen educatiu valencià de forma regular. EL llibre, prologat per Gabriel Garcia Frasquet, llavors director del CEIC Alfons el Vell, conté les actes de les V Jornades d'Història de l'Educació Valenciana estructurades a partir de quatre ponències que responen al marc temàtic proposat, el *patrimoni historicoeducatiu valencià*.

En la primera ponència, Alejandro Mayordomo realitza un repàs dens i documentat als principals components del patrimoni historicoeducatiu valencià. Mostra les diverses accions basades en l'amplitud de l'horitzó que caldria analitzar i unes premisses bàsiques per entendre la importància de la preservació i consolidació del llegat educatiu de les generacions

anteriors. Mayordomo divideix l'objecte d'estudi en tres grans apartats que quantifiquen i reflecteixen la vasta tasca pendent encara de realització: l'àmbit patrimonial, el significat i condició dels element d'anàlisi i la recerca analítica. Una iniciativa que l'autor adreça directament a ciutadans i entitats institucionals. L'autor desgrana fluidament un programa d'actuació, de reflexions i propostes sobre el fet educatiu que incideixen de manera notable en la preservació de la memòria personal i col·lectiva, a través de les experiències personals, canvis i fenòmens educatius. Ressalta la importància atorgada a la vida quotidiana, un apartat cada vegada més present als estudis històrics per a determinar el batec educatiu d'un grup social concret.

Maria Carmen Agulló aborda les fonts i la metodologia històrica adequada per a bastir històries de vida relacionades amb l'educació. Una forma d'historiar el passat a través del trajecte vital d'algunes biografies que ofereix els biaixos oportuns

per copsar la realitat viscuda personalment i socialment. Aquest sistema analític començà a marcar el pas a partir de la dècada dels anys vuitanta i fou adoptat per diverses disciplines associades com l'antropologia, la sociologia i la psicologia. Parteix del coneixement que hom té de les tècniques de la història oral, refusada en el passat a causa de la càrrega subjectiva que hom li atorgava, i planteja la recuperació de la memòria oral educativa a partir de dos vessants: l'alumnat i el professorat. Aquesta darrera part sol romandre oculta en les recerques històriques estudis que valoren les experiències globals per sobre de les particulars. La professora Agulló, autora de diverses publicacions sobre els mestres i l'educació en temps de la República i el Franquisme, assaja una aproximació crítica a la història de l'educació amb les eines i el mètode explicitat. Una via de recerca tan productiva com poc explotada que permet interpretacions més pròximes a la realitat combinada amb la recerca i l'estudi arxivístic.

Suggeridora i atractiva resulta la ponència de José Maria Hernández Díaz sobre l'etnografia escolar aplicada a l'estudi històric de l'escola associada a d'altres factors informatius complementaris. Hernández recorre l'espai del temps per unes pistes aproximatives que semblen una recerca laberíntica per aconseguir l'objectiu final. La peripècia novel·lesca de Daniel Defoe, *Robinson Crusoe*, li

permet plantejar una comparació literària amb l'afany del protagonista de reconstruir la vida quotidiana a l'illa més confortablement amb els objectes recuperats del naufragi del vaixell on viatjava. Proveïts d'aquesta ànsia aventurera podem resseguir les diverses pistes proposades: el col·leccionisme, l'acadèmic, les exposicions pedagògiques i museístiques... Són fórmules que poden resultar efectives per a la reconstrucció de l'esdevenir escolar d'una societat. Ara bé, cal triar correctament el camí de recerca i combinar-lo amb l'encaix històric on s'hi emmarca. És evident que encara resulta possible rastrejar les empremtes deixades per les escoles com els edificis, objectes o fins i tot un element tan prosaic com el cabasset o cartera d'anar a escola els infants.

La darrera ponència incideix en la importància de la museística en la història de l'educació des d'una visió oberta i participativa. Cristina Yanes i Miguel Somoza esbossen un pla museístic que contempla el patrimoni material i immaterial de l'educació. Dividit en cinc seccions, revisa detalladament i analítica les diverses concepcions museístiques amb una elaborada taula on són sintetitzades les diferències entre els diversos models museístics d'acord amb els principis exposats per Carla Padró. Els autors tracten d'inserir el discurs museístic dins l'àmbit escolar, una estratègia necessària per a

l'estudi i coneixement de l'herència cultural educativa.

Completen aquestes quatre ponències cinc comunicacions que abracen àmbits escolars i experiències diverses d'ampli espectre. Hem de destacar l'experiència sorgida a l'IES Lluís Vives de València per a conservar i catalogar el patrimoni documental d'aquest institut. El treball presenta algunes dificultats afegides a la catalogació per tractar-se d'un centre històricament emblemàtic del País Valencià i contenir un arxiu escolar important. Una documentació històrica per a la qual l'autor proposa la custòdia l'Arxiu del Regne de València atesa la magnitud dels fons conservats. La comunicació permet de realitzar una petita reflexió sobre els arxius dels centres escolars valencians. Que sapiguem, a hores d'ara, hi manca una normativa expressa que delimita les fronteres de l'arxiu documental d'escoles i instituts. Desconeixem quins són els documents que s'han de preservar per a estudis posteriors, quins papers podrien depurar-se o quins llibres, arxius informàtics i carpe-

tes han de ser objecte d'especial atenció. Fóra bo per a la història de l'ensenyament conèixer els mecanismes de conservació de textos, objectes i d'altres elements perquè en un futur hom puga treballar històricament qualsevol període escolar.

Completa l'edició un llarg resum de les taules redones realitzades i la reproducció fotogràfica a color de les imatges de l'exposició *Escoles d'ahir. Testimonis i empremtes* que, organitzada pel CEIC Alfons el Vell i el Departament d'Educació Comparada i Història de l'Educació de la Universitat de València, s'exposà als salons de la societat gandiana Foment d'Agricultura, Indústria i Comerç entre el 31 d'octubre i el 29 de novembre de 2009. Una exposició que recollia material educatiu de diverses etapes de l'edat contemporània amb objectes, cartografia, instruments, exàmens de costura...

Una edició oportuna que planteja reptes, metodologies i solucions per a la conservació del patrimoni educatiu valencià.

JOAN IBORRA

Passió, Mort i Resurrecció a Gandia. La Setmana Santa i la ciutat (1808-1936)

José Torres Martínez

Ed. Junta Major Germandats de Setmana Santa i CEIC

Alfons el Vell, Gandia, 2011

La Setmana Santa suggereix en la seua diversitat episòdica –Passió, Mort i Resurrecció– vessants diverses tant de concepció com d'interpretació i sentir, que anirien des de la vivència purament espiritual del mateix confrare, fins arribar a la visió més turística i d'espectacle, tot passant –naturalment– per la dimensió que millor la defineix en línies generals, la religiosa tradicional. En quedaria encara l'opció historicocientífica (o científicohistòrica, si així més s'estima), que és la línia en la qual ens situa José Torres Martínez amb la seua obra: *Passió, Mort i Resurrecció a Gandia. La Setmana Santa i la ciutat (1808-1936)*, coeditada per i la Junta Major de Germandats de la Setmana Santa de Gandia i el CEIC Alfons el Vell, Gandia, 2011.

L'estudi d'un procés històric –ací molt clarament acotat en el temps (1808-1936)– exigia un tractament detallat des de l'anàlisi prèvia dels factors que constitueixen també intrahistòria: antecedents des d'on partir, punts d'inici des d'aqueix fenomen complex que anomenem religi-

ositat popular; circumstàncies relacionades amb el perquè, com i quan de cada pas la motivació que els inspira; per no parlar dels protagonistes mateixos i com canvien amb el pas del temps (pensem en els dos sentits de la paraula *confrare* [membre de la confraria= germanat] enfront de *confrare* [membre de la confraria=gremi], o dins d'una terminologia particular com la relacionada amb els qui porten les andes, la seua diversitat depenent de les funcions concretes o segons els àmbits geogràfics (anders, portadors, portants, etc., també coneguts en altres territoris com *portadores, braceros, costaleros, benceros, horquilleiros...*); vicissituds totes que pertocquen al protagonisme individual i col·lectiu (de cada germanat) i que s'afegeixen a altres referents contextuais d'orde religiós, artístic, social, polític, econòmic o d'interrelacions.

Aquesta exigència, que potser resulte supèrflua d'exposar tan detalladament, s'acompleix amb escriure en l'obra de José Torres: cada aspecte s'hi troba tessel·lat

en un mosaic global que dibuixa la polifacètica temàtica de la Setmana Santa. Des d'una ordenació cronològica dels fets, l'autor ens acosta a la primera gran fita, ja suggerida en el títol *Principis del s. XIX*, no sense abans enllaçar amb els orígens –segles XIII a XVIII–, període que tants punts de llum encén des de la documentació i tants espais de penombra hi deixa també, i que pren com a referent primordial la religiositat popular en general i tota una gamma de manifestacions específiques del drama *passional* en particular.

L'exteriorització de la fe després de la normativa de Trento, així com el xoc de les mentalitats sorgit en el segle XVIII, amb l'arribada de les idees *il·lustrades*, comporta paral·lelament una evolució social de les *confraries* en el marc d'una ciutat estamental menuda que mira contínuament de reüll –i imita després– tot allò que ocorre a València. No gratuïtament es suggereix –entenent que amb clara complicitat– aquest punt de connexió d'ambdues realitats: «La Setmana Santa i [no a] la ciutat de Gandia» matisa el títol... Perquè és la realitat ciutadana la que va implicant els protagonistes en els actes de les confraries dins de la perspectiva socioreligiosa de cada moment.

Espigolant ací i allà l'autor ha anat situant a l'engranatge del seu estudi, dades, fets, circumstàncies, anècdotes i hipòtesis personals al tall sempre de l'eix cronològic. Per lògica calia entropessar amb algunes

llacunes documentals; per força calia travessar aqueixos espais de penombra, als quals abans al·ludia, i on la falta de documentació genera un ventall de creences («es diu que», «es creu que», «es conta que», «és tradició que»...), d'apel·lacions a la simple probabilitat i, en definitiva, envolta cada episodi amb una boira on la incertesa i el dubte mostren el seu encant i donen peu a l'enigma. Pot ser que alguna crònica de l'orde franciscà haja tractat com des del convent de Sant Roc (inaugurat ja al 1592) organitzaren els descalços les primeres processons, amb el punt de partida en la Confraria de la Sang (que, encara que remuntable al segle XV, no apareix documentada a Gandia fins a principis del XVII). Aquesta confraria aglutinaria –seguisc també el camí d'allò probable, d'allò que pogué succeir– devocions relacionades directament amb la sang [de Crist], com les flagel·lacions, l'eccehomo (amb imatge a les mares clarisses i també al col·legi jesuític), el Crist de la Roda (a la Col·legiata), davant del qual es practicava la penitència el Dijous Sant i el *Davallament de la Creu* el Divendres Sant. Miracle seria l'aparició d'aquella possible crònica, baula perduda en la cadena que tal vegada enllaçara realitats d'antany i d'enguany.

Tot seguint la ja apuntada senda cronològica, l'autor ens apropa als inicis del segle XIX que, en fites successives, va desgranant vivències i canvis des de la Guerra

del Francés fins a l'etapa –gloriosa per a la Setmana Santa– de la Restauració, en l'últim quart de segle, passant –naturalment–pels delicats episodis lligats al fenomen de la Desamortització.

El segle xx és present en aquest estudi sols en el seu primer terç i ho fa des d'un panorama de posicionaments ideològics contraposats: la religiositat més acendrada –que inclou devocions, canvis litúrgics i fins i tot una certa parafernàlia protocol·lària– fins arribar a posicionaments discrepants, obertament anticlericals, que a poc a poc aniran ofegant el fervor per la Setmana Santa i que, després de la II República, i des del punt de vista artístic, trobarien un protagonisme iconoclàstic en un a horda salvatge que

feia pols el patrimoni atresorat al llarg dels segles.

És veritat que la història mai no es tanca del tot, que sempre queda oberta davant possibles noves troballes que poden obrir de sobte perspectives desconegudes o il·luminar tombants obscurs del camí. El lector, però, pot tindre seguretat que trobarà en aquesta obra de José Torres una visió àmplia, distesa, ben documentada i amena, embastada en un discurs expositiu que es deixa llegir, malgrat la pròdiga documentació amagada en la rebotiga, darrere del mostrador d'una copiosa bibliografia.

ABELARDO HERRERO

Solidaritat a Oliva 1936-1939

Joan MORELL

Ed. CEIC Alfons el Vell i Ajuntament d'Oliva, Gandia, 2011

La solidaritat al descobert

La recerca historiogràfica pot ser, més enllà d'un ofici, una aventura apassionant que pose l'historiador davant el repte de descobrir alguna cosa més que l'entrellat dels fets passats. Així s'esdevé, sobretot,

quan, com en el cas que ens ocupa, el tema abordat és prou recent perquè l'estudiós pugua trobar testimonis vius, i alhora massa ignorat perquè una capa de silenci haja convertit el camp de treball en un sòl quasi verge i inexplorat.

Si a aquestes condicions afegim la passió de l'historiador pel seu treball, el resultat no pot ser gens decebedor. Joan Morell és, per damunt de tot, un professor d'història enamorat del seu treball, capaç de transmetre l'entusiasme a qui vulga escoltar-lo i prou rigorós per aportar sempre l'anàlisi lúcida d'allò que explica.

A més, la decisió d'estudiar la solidaritat republicana a Oliva no és, en el seu cas, una casualitat sinó el fruit, per una banda, d'una curiositat vocacional i alhora d'un silenci familiar. Fill de republicà, Morell ha heretat l'interès per aquesta etapa històrica i amb tots aquests antecedents s'ha iniciat en el camp de la recerca. Per altra banda, aquesta inquietud es va veure acompanyada l'any 2006 per la iniciativa de Vicent Malonda de crear un grup de gent, de diversos àmbits, interessada a estudiar la II República i la Guerra Civil a Oliva. En aquest context naix el llibre que comentem, el qual és, a més, el resultat imprès d'una exposició sobre el tema, inaugurada a Oliva el dia 16 de desembre de 2011.

El volum de *Solidaritat a Oliva 1936-1939* s'enceta amb una llarga llista d'agraïments de l'autor i tot seguit passa a relatar breument el procés de recopilació de la informació: una primera fase en què Joan R. Morell constata l'escassa i dispersada documentació d'arxiu existent a Oliva; la segona que anomenaríem d'accés a les primeres fonts i d'eixamplament del camp de recerca més enllà de l'àmbit

local; i la tercera, a partir de 2007, quan l'autor entra en contacte amb altres col·legues i centra el treball definitivament en l'estudi de la infància evacuada. La sorpresa fou que gràcies a la cooperació entusiasta de molta gent directament o indirectament implicada en aquella experiència ha pogut reconstruir amb molt de detall un episodi històric més viu encara en la memòria del que els primers indicis feien suposar.

A grans trets, podríem dir que el llibre s'organitza en tres grans blocs: l'arribada dels evacuats i refugiats, les colònies escolars i l'ajuda internacional. Deixarem de banda, però, el resum estricte de cadascun dels apartats per remarcar la informació ben detallada i documentada sobre les dificultats que tenia el municipi d'Oliva per a organitzar l'assistència als quatre-cents refugiats que van arribar de sobte a la ciutat només en el període que va des de l'inici del conflicte fins al 14 d'abril de 1937, xifra que va anar creixent al llarg dels anys de la guerra. Aquestes dificultats no eren només de caire material: alimentació, roba, allotjaments; sinó també les derivades del xoc entre cultures, hàbits i maneres d'afrontar els petits detalls de la vida quotidiana en un context gens fàcil. L'autor repassa la documentació que en parla des de diferents punt de vista: actes de reunions, notícies de premsa, documents d'arxiu i testimonis directes.

De la mateixa manera, la segona part del llibre s'ocupa de les Colònies Escolars. Després de contextualitzar l'experiència dins el conjunt d'experiències prèvies ocorregudes a Suïssa i al mateix Estat espanyol, el treball se centra en el cas concret d'Oliva i en els esforços i suports que van fer possible l'operació de muntar unes institucions modèliques quant a l'organització i més especialment en les anomenades *colònies col·lectives* que Joan R. Morell ha estudiat i ha explicat prolixament des dels punts de vista urbanístic i arquitectònic, humà, material i pedagògic. Aquest darrer punt resulta a hores d'ara especialment destacable per tal com el model educatiu d'aquelles institucions era infinitament més avançat que els plantejaments oficials que governen l'escola actual. Conceptes com coeducació, participació, desenvolupament integral o consciència cívica eren alguns dels punts de referència més habituals i irrenunciables. Baste citar com a exemple l'ús de l'artteràpia com a eina per a la superació de l'experiència infantil de la Guerra Civil.

La difusió internacional, especialment als Estats Units, que van tenir els dibuixos dels infants refugiats i les campanyes de difusió que es van fer arreu per a donar a conèixer l'estat de coses a la República Espanyola van desembocar en múltiples mostres de solidaritat, la més destacable de les quals, a Oliva, va ser la creació de

la Residència, Sanatori Infantil o Hospital Frithjof Nansen, fruit de la col·laboració entre l'OIE, on s'integrava el Comitè Noruec d'Ajuda a Espanya, i el Consell Municipal d'Oliva. Els dos darrers capítols de *Solidaritat a Oliva 1936-1939* expliquen a bastament la generositat amb què societats com la noruega es van abocar a socórrer les necessitats d'un país en guerra. Tanmateix, allò que convé destacar també és la referència als protagonistes dels fets: Nini Haslund, autèntica heroïna de l'empresa, metges, infermeres, voluntariat i, sobretot, refugiats, apareixen i donen vida a un projecte tan ambiciós.

El llibre, finalment, a banda de la claríssima exposició de Joan R. Morell, compta amb una acurada edició en què cal valorar molt positivament el material gràfic, fotografies abundants i de gran qualitat obra Walter Reuter, magnífiques reproduccions de documents i de treballs dels infants i una maquetació que fa un volum molt llegidor; en definitiva, *Solidaritat a Oliva 1936-1939* és un llibre elaborat acuradament que ens aboca a coincidir amb l'autor sobre la necessitat d'explicar molt insistentment com la II República va ser una cosa ben diferent del que la historiografia posterior, nascuda en temps de la repressió dels vencedors, es va ocupar de difondre amb tesis que no han estat encara prou rebatudes.

TOMÀS LLOPIS

HISTORIA DE
LA VIDA DEL
P. FRANCISCO
DE BORJA
Por Dionisio Vázquez, S.I.

Transcripción, estudio introductorio y notas de
SANTIAGO LA PARRA LÓPEZ

Historia de la vida del P. Francisco de Borja

Dionisio VÁZQUEZ, S. I.

Transcripció, estudi introductor i notes de Santiago

LA PARRA LÓPEZ

Ed. CEIC Alfons el Vell, Gandia, 2011

En algunes ocasions singulars, els tòpics històrics es fan realitat. La primera biografia sobre la figura de Francesc de Borja i Aragó, IV duc de Gandia i III general de la Companyia de Jesús, escrita per un jesuïta de Toledo, Dionisio Vázquez, confessor del Borja durant quasi un decenni, paradoxalment ha estat la darrera a publicar-se. Datada finalment l'any 1586, ha romàs inèdita durant quatre-cents vint-i-cinc anys als arxius de la Companyia a Roma. L'historiador Santiago La Parra ha rescatat el manuscrit original de l'arxiu dels jesuïtes i n'ha fet una edició crítica publicada pel CEIC Alfons el Vell. La primera biografia de Borja escrita per Vázquez, malgrat l'ocultació final, era coneguda per un reduït grup de persones pròximes al general jesuïta valencià: el cercle familiar i jesuític del duc de Gandia. De fet es coneix l'existència de còpies manuscrites de la biografia en poder d'alguns integrants de la família Borja com el V duc, Carles de Borja, l'hereu de la dinastia, i Pere Lluís Galceran, germanastre del general, a més d'un reduït grup de jesuïtes eminents. A la biblioteca del convent de Santa Clara de

Gandia hi ha constància d'haver-hi hagut un manuscrit amb una variant de l'obra, incompleta i datada amb posterioritat, *copiada más apresuradamente*, com afirma La Parra, de la qual tan sols es coneix avui una còpia microfilmada dipositada a l'Arxiu Històric Municipal de Gandia.

La biografia de Vázquez històricament no era un text inconnegut o amb un contingut inapropiat, sinó voluntàriament proscribit per la pròpia Companyia de Jesús que n'impedí la publicació. Una acció inscrita en el context d'una *guerra incruenta*, relacionada amb la successió del generalat de l'orde jesuític als darrer terç del segle XVI, un període certament convuls viscut per la Companyia en què l'enfrontament i la polèmica formaven part del camí històric dels jesuïtes. Per a Santiago La Parra, aquí rauen les raons que expliquen la postergació *in aeternum* de l'obra de Dionisio Vázquez, de mans del general Claudio Acquaviva. Justament el qui demanà al jesuïta toledà la redacció de la biografia de Francesc de Borja fou, finalment, qui n'impossibilità la impressió.

Fóra un honrat pensament valorar que l'autor mai no degué creure que el text, escrit per a honorar el seu admirat Borja, sucumbiria a les vicissituds negatives viscudes en primera persona i que la pena imposada es perllongaria per tant de temps. No resulta anecdòtic explicar que aquesta publicació és fruit d'una decisió presa per la comissió organitzadora del V centenari del naixement del quart duc de Gandia que acordà recuperar aquella venerable biografia i encomanar-ne l'estudi i edició al professor Santiago La Parra.

La publicació d'una obra d'aquesta magnitud històrica no resulta senzilla ni fàcil de realitzar perquè es tracta d'un text intrínsecament important, seminal, en el qual s'han basat altres biografies posteriors, algunes sense citar procedència com la redactada el 1592 per Ribadeneira. També en són deutors els biògrafs Nieremberg, al segle XVII i Cienfuegos al XVIII. Sense obviar que cada segle feia seua la vida de sant Borja per a biografiar-lo. La *Historia de la vida del P. Francisco de Borja* és un text esplèndid que documenta aspectes íntims i poc coneguts de la vida d'aquest general jesuïta, que facilita una visió ampla i polièdrica de tan destacada persona. Una subtil influència espiritual es respira en la lectura quan l'autor dóna fe dels actes protagonitzats pel Borja.

Vázquez distribueix la biografia en quatre parts o capítols, cadascun dels quals trac-

ta d'una faceta del biografat a més d'un apèndix amb un breu tractat escrit per Francesc de Borja dedicat als predicadors de l'Evangeli. La procedència i la trajectòria del duc fins a l'ingrés en la Companyia només ocupen unes poques pàgines perquè l'autor pretén centrar l'estudi en la carrera del duc dins l'orde jesuític i no en el passat cortesà. En alguns trams és significativa la visió transcendent de Vázquez per exemplificar el comportament social i espiritual de Borja. Per tant resultava convenient dedicar una gran extensió, el capítol segon, per relatar la primera etapa com a jesuïta, des de l'ordenació fins que fou elegit preòsit general de la Companyia de Jesús. L'obra no resulta tan sols un document bàsic per a l'historiador sinó que manté un doble interès, tant per la informació continguda com per la transcripció de documents històrics de difícil consulta. Alguns autors han qualificat de poc equilibrada la biografia perquè exagera els fets, fa intercedir la gràcia de Déu i atorga una dimensió excessiva a l'espiritualitat de Borja que l'allunya força de l'*ideal ignasià*. García Hernan considera que aquest fou el motiu i no altre el que n'impossibilità la publicació. Potser fóra així. No es desprèn una contradicció alarmant en el contingut de l'obra. Tanmateix, semblen raonables les objeccions mostrades per La Parra a l'hora d'atribuir l'interdicte a la decisió inalterable de Claudio Acquaviva, V general de la Companyia i vencedor de

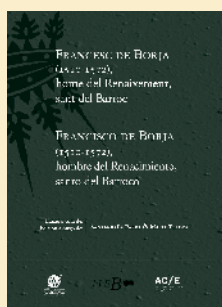
la batalla per la successió. La penitència corresponia a un destacat dirigent del bàndol perdedor: Vázquez. En paraules del mateix editor, fou el «contexto más que el texto» el que hom troba rere la censura a la biografia. Ara, però, s'ha publicat amb l'anàlisi del professor La Parra dels antecedents i l'explicació, llarga i detallada, de les causes històriques que menaren als prestatges el text de Vázquez mentre es permetien altres biografies, especialment la de Ribadeneira, publicada l'any 1592.

Entenem que es tracta d'una obra prominent, biogràfica però també històrica, que permet diverses interpretacions, segons l'interès del lector, amb abundant informació sobre una part destacada de la vida de Francesc de Borja, quan el duc decidí renunciar a la vida seglar i prendre secretament els hàbits de la Companyia de Jesús.

Penetrar dins el laberint jesuític de lluites pel poder, desfermades a finals del segle XVI, no resulta una tasca petita. Calen moltes dosis de paciència, estudi documental i recerca per presentar al lector aquesta biografia de forma contextualitzada, amb una introducció brillant on cadascun dels protagonistes és analitzat esplèndidament i situat cronològicament i específica dins el bàndol adequat per entendre la dinàmica bel·licosa dels contendents. També resulta difícil comprendre per què el general Acquaviva, trià exactament Dionisio Vázquez per a realitzar aquesta

labor per a després negar-li el *nihil obstat* a la impressió. La raó adduïda per La Parra resulta força plausible, la intercessió de Pedro de Ribadeneira, un personatge de gran influència sobre Acquaviva, féu possible que es materialitzés l'encàrrec.

Algunes qüestions sorgeixen de forma natural després d'una primera lectura. Dos problemes complexos que són resolts admirablement i documentada per l'editor Santiago La Parra, que no s'està d'indagar i perquirir sobre les actituds adoptades pels jesuïtes més poderosos d'aquella època, els raonaments usats i la dinàmica, de vegades suïcida, emprada per aconseguir el triomf de les seues idees, o dels seus afanys. Les recerques de l'editor penetren íntimament en la personalitat de Dionisio Vázquez. Una descripció física poada en diverses fonts ofereix un retrat realista, de vegades divertit, inusual també, del jesuïta toledà que l'acosten ocasionalment a la caricatura. Resseguir la trajectòria d'aquest jesuïta caigut en dissort per mantenir una ferma concepció ideològica permet acostar-nos al tarannà de l'autor i percebre els impulsos de la seua escriptura. Ha passat el temps de la censura i a hores d'ara disposem a les llibreries de la primera biografia escrita pel confessor de Francesc de Borja, Dionisio Vázquez, editada i anotada curosament per Santiago La Parra López.

Francisc de Borja (1510-1572), home del Renaixement, sant del Barroc, Francisco de Borja (1510-1572), hombre del Renacimiento, santo del Barroco. Actes del Simposi Internacional.

Edició a cura de Santiago La Parra i Maria Toldrà
Ed. CEIC Alfons el Vell, Institut Internacional d'Estudis Borgians i Acció Cultural Española, Gandia, 2012

En primer lloc volguera agrair al CEIC Alfons el Vell la invitació per a compartir amb vostés el final d'aquesta vesprada i que em permet tornar a Gandia a presentar un llibre. Hi vaig estar fa uns anys, cap allà el 2002 / 2003, per donar a conèixer el d'un altre La Parra, Emilio, sobre Godoy. Llibre també gruixut, unes 580 pàgines editades per Tusquets. És el meu destí açò dels llibres de gran calibre amb què m'obsequien els La Parra.

Bromes a banda, els confesse que em sent molt a gust, i honrat, d'estar hui ací. Sempre que se sol·licita la meua presència a Gandia hi vinc. Perquè vull, com deia Ovidi Montllor: perquè tinc ganes de venir. I ho faig, com vostés poden endevinar, fora d'horari lectiu que no vull que ningú pense coses que no són. Però com que hi ha alguns i algunes que s'obstinen a penjar-nos un pèssim cartell als qui ens dediquem a l'ensenyament, i ens titllen d'això i d'altres coses per autojustificar les seues decisions, doncs fa un temps que vaig decidir repetir el meu particular mantra per contrarestar-ne el seu. Imagine que algú

haurà acreditat per mi –és a dir haurà tret cara per mi– i davant l'autoritat competent haurà declarat que sóc *persona de bé* i queestic ací aquesta vesprada, de pas –encara que promet tornar–, per celebrar amb vostés com es mereix el naixement d'aquest llibre.

Perquè encara que és dijous, hui és un dia de festa per als qui considerem que la cultura és un bé de tots i per a tots, com l'educació o la sanitat. Per això hui més que mai hem de preservar-la de les pràctiques destructives que exhibeixen els qui, a diferència de sant Borja, no s'han consagrat a Déu sinó a aqueixos ens intangibles denominats *mercats* que, per cert, ningú encerta a explicar què o qui són. Encara que sapiem el que cerquen.

Mals temps aquests que corren, amb retallades per onsevulga que prostitueixen –quan no destrueixen– l'escala de valors que havíem edificat amb temps i esforç i que, ingenus de nosaltres, creïem sòlidament assentada. Temps de qüestionament constant del treball intel·lectual i

educatiu; de mirar amb lupa la tasca de docents i investigadors...; tasca que, per cert, és molt decent. *Temps forts* que diria sant Ignasi de Loyola, el fundador i primer general de la Companyia de Jesús, en els quals la mudança no està recomanada llevat que decidim rebel·lar-nos-hi. Temps, en fi, en els quals –rec– no ve malament dedicar una estona a la reflexió crítica que tota obra impresa suscita.

El llibre objecte de comentari, gruiixut volum polidament editat per Santiago La Parra i Maria Toldrà, és el resultat del Congrés Internacional celebrat a Gandia i València a la fi d'octubre i principis de novembre de l'any 2010. Congrés que commemorava el V centenari del naixement de Francesc de Borja o, simplement, sant Borja com és conegut a Gandia, la seua ciutat natal, i l'arribada del qual a bon port va estar condicionada en gran manera pel comportament de la principal institució valenciana. Feliçment el que en aquells dies era ajuntament de Gandia, l'Institut Internacional d'Estudis Borgians, el CEIC Alfons el Vell i un col·lectiu –no gaire nombrós, tot cal dir-ho– d'intel·lectuals i interessats per la qüestió es van obstinar –i van aconseguir– que l'esdeveniment quallara.

El llibre ha vist la llum cap al mes de maig d'aquest any 2012. No ha nascut entre *prodigis i llegendes* com ho va fer aquell noble de distingida estirp, educat com a cortesà, que va exercir importants res-

ponsabilitats polítiques, que va ésser algú en els regnats de Carles V i Felip II, que ho va abandonar tot per a cenyir la faixa de l'orde jesuític del qual seria el seu màxim responsable i que va acabar en olor de santedat. Tampoc s'ha posat sobre les teulades metafòriques del CEIC Alfons el Vell i de l'Institut Internacional d'Estudis Borgians cap *estrela caudal* a manera de *lluminària i avís*, com va succeir el 28 d'octubre de 1510 quan va nàixer a Gandia Francesc de Borja. No; aquest part de maig de 2012 ha estat desproveït de pompa i circumstància, i no són poques les complicacions. Fins al punt que, com deia –malament– el baró de Terrateig i corregeix encertadament Santiago La Parra, ve molt bé la frase amb la qual Joan de Borja i Enríquez va comunicar al seu sogre el senyor Alfons d'Aragó el feliç enllumenament: «la mare està bona, encara que el part ha tingut alguna cosa forta». Doncs bé, si se'm permet, quasi això mateix podríem dir a dia de hui: «les mares institucionals del llibre estan bé, encara que han hagut de suportar moltes coses». I si el llibre s'ha publicat ha sigut gràcies als més que bons oficis i capacitats –voluntats institucionals a banda– dels qui, des de molt temps arrere, treballen per la cultura en aquestes comarques.

El llibre repeteix el suggeridor i revelador títol que en el seu moment va donar nom al Congrés: *Francesc de Borja (1510-1572): home del Renaixement, sant del*

Barroc; i els seus editors –Santiago La Parra i Maria Toldrà– s'han acurat perquè l'obra destil·le sobrietat i elegància en allò formal, coherència i rigor en els continguts i detalls que diuen molt dels seus coneixements i bon fer. Dos exemples. Després d'una *Introducció* que precisament fa això, o siga, introduir i desvetllar al lector el que es trobarà i no puga portar-se a engany, un altre full en la qual es desgranen totes les sigles i abreviatures –quaranta-tres– que apareixen en les notes a peu de pàgina relatives a arxius, biblioteques i similars.

Un llibre que arreplega els resultats científics d'un congrés resulta extremadament complex. Inclou 32 contribucions de diferent entitat encara que, en general, el nivell dels seus continguts és alt o molt alt. Qui signa aquestes línies creu que ens trobem davant un magnífic estat de la qüestió; una posada al dia dels coneixements que tenim sobre Francesc de Borja. La qual cosa no és poc. En conseqüència, aquest volum col·lectiu ve a representar una pedra més –ben gruixuda i de bella factura– a encaixar en la bastimentada d'aqueix edifici que amb paciència, tenacitat i moltes hores de treball es va alçant gràcies a l'esforç de nombrosos investigadors, i que té per objectiu conèixer, cada vegada millor i amb major fonament, la trajectòria vital de Francesc de Borja; personatge amb una biografia apassionant que, tal com es desprén en

les pàgines del llibre en més d'una ocasió –i jo compartisc aqueixa opinió– va arribar a caracteritzar la seua època. Encara que va haver-hi uns altres que també van fer el mateix.

Estic persuadit que aquesta *idea-força* –caracteritzar la seua època– va ser la que va guiar l'organització dels continguts del Congrés i que, òbviament, es reflecteix en aquesta publicació. Les diferents contribucions tenen la virtut d'inserir al protagonista en el context del món en el qual li va tocar viure, i la previsible i lògica desigualtat que podem trobar en la trentena llarga d'estudis que s'ofereixen queda suavitzada per l'adequada –i ben estudiada– organització interna –idèntica a la del Congrés–, la qual cosa permet efectuar una lectura de conjunt plena de coherència.

No és possible comentar totes i cadascuna de les aportacions encara que sí, almenys, una referència esquemàtica a com aquestes s'han organitzat. Entre les diferents opcions s'ha optat, encertadament, per l'establiment de 4 blocs temàtics-cronològics, cadascun dels quals s'ha encomanat a un responsable científic.

El primer, coordinat per Santiago La Parra, sota el títol de *Francesc de Borja, IV duc de Gandia*, s'ocupa dels aspectes que podríem denominar més *propers*: la complexitat de la família, la seua inserció a la València de la segona meitat del segle xv i primera del xvi, el territori i les pugnes

amb altres cases nobiliàries, com es va anar modelant el cortesà que va acabar sent Francesc de Borja, l'ambient espiritual i cultural de Gandia, la fundació de la universitat –menor, és cert, com la d'Oriola– però la primera de la Companyia de Jesús. Es tracta d'un bloc molt homogeni sobre el qual se sustenta la resta de continguts.

Francesc de Borja, cortesà i virrei constitueix la segona secció temàtica, coordinada pel professor R. García Presó. Al meu entendre ofereix elements per al debat i la polèmica així com un cabal d'informació enormement interessant. La monarquia hispànica del segle XVI –també imperi durant Carles I–, les relacions internacionals, la peculiar estructura politicoadministrativa derivada de la multiterritorialitat, la singularitat de les relacions entre el monarca i els països de la vella Corona d'Aragó, però també amb Itàlia (les Itàlies) i Portugal; l'establiment de la capitalitat a Madrid i la conformació d'una Cort en trànsit permanent..., constitueixen qüestions d'enorme calat. En aquest context la figura de Borja, aqueix *romà de Gandia* com és definit en una ponència, troba acomodament per a ajudar-nos a comprendre com li va resultar de difícil ser virrei en una Catalunya víctima d'una conjuntura negativa des del punt de vista social, polític i sanitari en els anys compresos entre 1539-1543: fallida econòmica, auge del bandolerisme, amenaça de la pirateria –dos problemes endèmics–, fam, pesta i crisi demogràfica. La

Cort, les pugnes entre faccions per fer-se amb retalls de poder –*ebolistes* i *albistes*; amb l'alineament de Borja en la primera– i les conseqüències que en forma de persecució pel Tribunal del Sant Ofici va tenir per al sant de Gandia, són convenientment estudiades. Igual que les qüestions relatives a Itàlia o a Portugal, país aquest amb el qual li unien llaços molt especials, analitzades per dos grans experts com Manuel Rivero i Federico Colom.

Javier Burrieza exerceix de coordinador de la secció III, dedicada a la Companyia de Jesús i a qui va ser el seu tercer general. Les *mirades* –així les qualifica Burrieza–, els enfocaments cap a la institució, el personatge i les circumstàncies que van influir en tots dos mereixen un estudi detallat. Els *moments cim* de la trajectòria jesuítica de Francesc de Borja són convenientment contrastats amb el trist i dolorós episodi que va posar a aquest sota la lupa de la Inquisició i amb les seues obres incloses en l'*Índex* de 1559. Els ajusts de comptes en el personal i el polític estaven darrere de tot açò. La fugida estratègica cap a Portugal i Itàlia va estar més que justificada. En un altre ordre de coses, i malgrat les dificultats del moment, els estudis demostren la puixança de la Companyia, el reforçament de l'ideari ignasià i l'eficàcia de la seua labor missionera, la qual li va permetre acumular un gran poder en territoris del nou món i exercir notable influència en la Cort.

L'última secció, molt nova en enfocament i continguts, i la més nombrosa en aportacions analitza la *Creació de la imatge del sant duc*. Hagiografies, propaganda, iconografia, festes i celebracions, música i teatre, quan no profecies i prodigis, posen de manifest la manera en què es va posar a treballar una poderosa maquinària dedicada a elaborar –construir– una imatge del sant, però també –atenció– del cortesà assequible i acceptable per totes les instàncies socials, però especialment pel poble pla. Són dotze les ponències que integren aquest apartat que ve a explicar, entre moltes altres coses, el perquè de la vigència a dia de hui en l'imaginari popular de Francesc de Borja.

Tirar endavant en el seu moment el Congrés va ser una obstinació personal i institucional. Institucional per part de la ciutat de Gandia a través de l'ajuntament i de les seues institucions culturals; personal per part d'aqueix grup d'intel·lectuals inquiets i generosos disposats a quasi tot al que al·ludia al començament d'aquestes línies. Publicar aquest volum ha sigut tasca, complexa tasca, dels segons resolta amb èxit. Divulgar els continguts d'aquest volum i continuar en la bretxa hauria de constituir un compromís de tots els qui viuen en aquesta comarca. L'empresa, li ho assegure, mereix la pena.

ARMANDO ALBEROLA ROMÀ
Universitat d'Alacant

Història breu d'un barri

Boro Mañó

Vídeo DVD

Ed. CEIC Alfons el Vell, Gandia, 2011

Memòria de la dignitat

En la seua oferta d'ajudes a treballs i recerques relacionats amb la comarca, el CEIC va subvencionar l'any passat el guió de l'audiovisual *Història breu d'un barri*, de Voro Mañó. El documental, de 30 minuts de duració, repassa, mitjançant el testi-

moni dels mateixos veïns, el desenvolupament del barri gandià de Santa Anna des del seu creixement en la segona meitat del segle xx fins a l'actualitat, quan el districte és objecte d'un pla de reurbanització profunda finançat amb els fons europeus del programa Urban. És, doncs, una aportació important a la història demogràfica i ur-

banística de la ciutat al segle xx, i interessant, a més, perquè aporta nous materials per als estudis d'història oral.

És la primera obra que es dedica a aquest nucli de població altrament dit Natzaret, una de les zones més marginades, per desconeguda, de Gandia. I el barri parla amb veu pròpia, sense els prejudicis als quals ha estat sotmés durant dècades per la resta de veïns de la ciutat. Aquest és un dels trets més distingits del documental.

Història breu d'un barri es va gestar inicialment com un treball d'una assignatura de la carrera de Belles Arts que cursava Mañó. Amb el temps, l'homenatge als carrers i les persones de la seua infantesa va anar articulant-se fins a desembocar en aquest audiovisual, que no és un documental a l'ús, estàndard. L'autor, però, tampoc pretenia fer-lo. Des de l'inici del projecte fins a la postproducció final, i amb els recursos tècnics mínims, però necessaris, Mañó ha reivindicat fermament una mirada subjectiva i una independència estilística per a teixir, amb la suma de moltes històries personals, la història de tot un barri, que també és la seua. «Com a estudiant d'art», ens conta l'autor, «vaig pretendre una evocació personal i nostàlgica de la meua infantesa amb les seues llums i ombres, reivindicat la memòria de la dignitat però sense amagar el context de misèria».

Poblat inicialment per llauradors de Beniopa, Santa Anna va créixer als anys cinquanta i seixanta del segle xx amb la migració de treballadors, procedents sobretot de Castella i Andalusia, que busquen una vida millor i una terra on arrelar. Mañó ens acosta a anhels tan bàsics com universals: tenir una casa pròpia (feta a pols amb l'ajuda de tots els membres de la família), aconseguir que arribara l'aigua potable i l'enllumenat públic i que s'obriera un dispensari mèdic tot i que fóra pagat pels mateixos veïns.

Els protagonistes del documental li lleven importància a la marginalitat en què viuen i a l'augment del narcotràfic produït en els anys vuitanta, quan, com diu l'autor, es projectava sobre el barri una «ombra de misèria i perillositat».

Des que s'inicià, fa ara una dècada, el Pla per l'Eradicació de la Vivenda Precària, Santa Anna ha sofert una transformació radical. Vora 200 habitatges han desaparegut i només romanen a les fotografies antigues (i no tan antigues) que es conserven. L'autor ens mostra l'abans i el després de la remodelació. La casa on va nàixer ja no existeix. Ni tampoc el seu carrer, un d'aquells caramulls d'escales emblanquinades que s'obrien costera amunt de la muntanyeta. Finalment, el Pla Urban ha integrat físicament el barri amb la resta de la ciutat amb places i ponts nous que salven la frontera psicològica que ha suposat sempre el barranc de Beniopa.

Alguns testimonis entrevistats en el documental es pregunten si calia tombar totes aquelles cases i carrers empinats que tant caracteritzaven el barri, si calia desallotjar a tantes famílies, si no hauria estat suficient la millora de les infraestructures i serveis per garantir una vida i una convivència millors. Mañó no dóna resposta a aquestes preguntes perquè no era l'objectiu del seu projecte. L'espectador, però, de segur que té opinió

pròpia. Tampoc s'analitza la situació des d'altres punts de vista, com, per exemple, què n'opinaven la resta de gandians. Com hem escrit més amunt, la intenció de Mañó no era fer un documental estàndard sinó una obra totalment personal per a retre homenatge a la infantesa feliç, a la constància dels veïns, a la dignitat de les persones.

ESPERANÇA COSTA

Espais Naturals de la Safor. Col·lecció de pòsters

Felipe Valladares

Ed. CEIC Alfons el Vell, Gandia, 2011

Fa anys que gaudisc de l'amistat i de la companyia del magnífic fotògraf Felipe Valladares (www.felipevalladares.com). He pogut acompanyar-lo en moltes de les seues excursions per tal de caçar la llum perfecta en el moment idoni i en el lloc just. Felipe és, a més d'un creador i un gran professional, un innovador i dinamitzador allà on va. A altres indrets havia promogut una sèrie de pòsters que havien tingut una gran acollida entre el públic. Jo vaig creure que aquell producte no s'havia fet mai a la Safor d'aquella manera.

La Safor és un bullici de vida, de persones magnífiques i de projectes engrescadors,

atrapat en un territori mal gestionat, en un País Valencià amb dirigents polítics i econòmics perduts o amb molts interessos personals per sobre dels col·lectius. Però aquest bullici cultural de la nostra comarca fa que comptem també amb extraordinaris fotògrafs que de forma continuada alimenten amb exposicions i fotografies el nostre petit món comarcal. Ara bé, aquell projecte era una idea del Felipe i vaig creure convenient que ell fos el responsable. Així que, durant diverses visites en un any, vaig acompanyar el fotògraf xilè per tal de trobar els llocs idonis per que fixés la seua mirada en els nostres espais naturals.

D'aquelles visites va eixir molt de material que posteriorment vam visualitzar moltes vegades fins a triar tres imatges que transmeteren un missatge clar: el nostre patrimoni natural és extraordinari. Aquest missatge és el que persegueix aquesta col·lecció de pòsters que pretén allargar-se en el temps recurrent els espais nostres sota una mirada artística i alhora real, amb la intenció d'implicar diferents fotògrafs i artistes. No volem enganyar a ningú, la nostra natura és sincera i es mostra tal com és, no hem de camuflar-la per fer-la veure més bonica, és així de per si.

Com imagineu, el problema era escollir tres llocs entre tants. Vaig creure que hi havia prioritats que, davant del nou panorama polític, eren urgents reivindicar. El dies ens han donat la raó i els tres espais elegits són, avui, tres espais amenaçats i que necessiten de la gent i de les institucions més sensibles per tal de defensar-los i mantenir-los, i si cal, recuperar-los, per tal de continuar aprenent de la natura, per tal d'educar les nostres filles i fills i per tal de generar una economia diferent, més sostenible i sobre tot més respectuosa amb el territori.

- El primer pòster es titula *El Massís del Mondúver des de les dunes de l'Ahuir*. És una magnífica imatge que Felipe va traure a primer hora del matí, amb una lleugera boirina al peu del massís gran de la serra Grossa. Les dunes en primer plànol, amb el color taronja dels rajos del sol matiner, fan que la imatge tinga una calidesa especial.

Un espai supervivent de l'escandalós episodi especulatiu que ha viscut el nostre litoral. Una illa de llibertat que s'ha convertit en símbol de la resistència front al model de la rajola, que propugnava que la terra no valia res que no fos diners i no servia per res més que per construir apartaments. Una illa contra el model econòmic que ens ha enfonsat en la crisi econòmica més gran de la democràcia.

Amb la fotografia vam voler relluir tot això i, tal com temíem, poc després de la publicació d'aquest pòster, el nou govern de Gandia no ha deixat de presentar propostes destructives sobre el dunar: una passarel·la gegant amb llum, xalets de luxe amb capital qatarià, *chiringuitos* gegants, apostes públiques al millor postor... efectivament Felipe Valladares ha creat i ajudat amb la seua imatge un motiu de rebel·lió, de resistència i de dignitat per als saforencs que ens estimem la terra.

- El segon pòster es titula *Riu Serpis al seu pas per Vilallonga*. Aquesta imatge, al contrari que la primera, està treta a última hora d'un dia de primavera. Ja quasi de nit, però amb aquella llum encantadora i màgica que acomiada el dia, Felipe va deixar córrer el temps amb el diafragma obert per tal de captar la llum del capvespre i el moviment del riu alhora. Veníem de passar el dia a l'espectacular circ de la Safor, que va quedar fóra de la sèrie per ben poc, i el moment ens va clamar per si sol.

Tot ajudava a què el riu al seu pas per Vila-llonga tingués el seu moment a la sèrie de pòsters. La reivindicada, fins a la societat, via verda del Serpis que clama per un altre model territorial per al circ i el seu fidel acompanyant, el riu, van ser un motiu que sumava a l'hora de seleccionar la imatge. Possiblement l'espai més emblemàtic de la nostra comarca, tant que n'atorga el nom, mereixia aquest pòster i la reivindicació que això suposa. Un tros de Pirineu al mig de la costa mediterrània, així descrivia el mestre Pellicer al circ de la Safor. També li deia, amb certa ironia, la serra més circular del món, i possiblement no errava doncs pot ser siga l'afonament càrstic més circular del món. D'una forma o d'un altra, és més que evident que aquest espai, serra i riu, mereixen una protecció més especial que la que avui tenen.

Per la seua geologia, pels seus hàbitats riparis, per la seua topografia i ubicació, pels carrascars, els teixos i els pinars de pinastre i per tantes coses més, la fotografia de Felipe Valladares vol transmetre la necessitat de protegir aquest riu i al seu guardià.

Un riu, el Serpis, que ha donat la vida i continua donant-la, per tots i per totes els qui habitem la comarca de la Safor i que a hores d'ara seguim maltractant-lo perquè no evitem, com a societat, que les aigües deixen de drenar al mar. I és que passat el magnífic assut de Potries, per egoisme i avarícia, l'aigua de reg impedeix que el

nostre apreciat riu, el de la foto, arribe cada dia al mar.

- El tercer pòster *Ullals de la Perla i de l'Estany, marjal de Gandia*. Finalment, aquesta primera sèrie de pòsters es deté a la contemplativa imatge dels ullals de la Perla i de l'Estany, una finestra on poder veure el que amaga l'actual marjal sota els metres cúbics d'aterraments. Un exemple, amb els seus peròs, que ha fet clamar a tots els visitants un somriure d'encanteri.

I això ho reflecteix la imatge de Felipe, una imatge bucòlica perquè és justament el que és aquell espai. No és l'espai recuperat fidelment però si és un espai natural que ens parla d'un altre model econòmic, d'un altre model turístic, d'un altre model de territori.

Uns pocs metres quadrats parlen, com la imatge del pòster, del gran mirall on fins ara no ha volgut veure's la platja de Gandia, on no s'han volgut trobar els llauradors del terme, on no han volgut mirar els comerciants i hotelers de la platja. Un mirall que clama un terrible error, doncs si la platja de Gandia ofereix una cara, que és l'esplèndida i ampla platja de sorra blanca, ha deixat d'oferir durant dècades i continua fent-ho, la imatge espectacular de la seua esquena, una marjal mediterrània, un gran espai d'aigua dolça, un món salvatge d'animals i de plantes per descobrir.

La imatge que ens presenta aquest pòster transmet la tranquil·litat d'un matí de

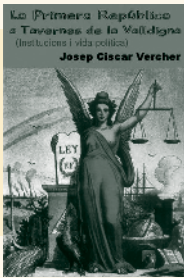
lectura davant d'aquest petit mar d'aigua dolça, el benestar d'un passeig amb la família, transmet la felicitat d'un espai obert entre construccions massives, sorolls de cotxes i carrers amb premor.

I novament, als dies de publicar aquesta imatge d'un futur esperançador, se'ns presenten projectes polítics especulatius que van en contra direcció d'aquesta fotografia benintencionada. Novament l'ombra de la destrucció del territori apareix per informar de la intenció per part

dels gestors municipals, de construir un camp de golf, de l'augment de la urbanització de les zones adjuntes, de la possibilitat d'un gran hotel i de restaurants de luxe en aquell espai insigne que caldria ser la nostra marjal saforenca.

Novament les mentides que ens han ensorrat tremendament en un situació precària i penosa per a molts ciutadans. La imatge de Felipe ens transmet un camí esperançador que encara podem fer possible.

XAVIER RÓDENAS MAYOR

La Primera República a Tavernes de la Vallldigna (Institucions i vida política).

Josep Ciscar Vercher

La Xara Edicions, Simat de la Vallldigna, 2012

L'espill de la història

No és massa freqüent entre nosaltres revisar els temps de *La Gloriosa* de 1868 i de la I República. Aquest llibre, iniciat amb una beca del CEIC Alfons el Vell, resulta, així, una sorpresa agradable precisament quan vivim un altre moment històric en què se'ns posen en qüestió moltes de les conquestes socials i polítiques que aleshores s'albiraven amb el protagonisme d'una ciutadania activa i en construcció.

El llibre està construït amb l'objectiu declarat d'aproximar-se a la història d'aquest

poble, capital de la Vallldigna. Una contrada petita i especial, la qual constitueix un microcosmos que ha estat laboratori de nombrosos cronistes i historiadors.

No deixa de ser significativa la reivindicació prèvia, per part del cronista Vicente Gascón Pelegrí, d'un *tabernismo* (sic), del qual seria mostra irrefutable la figura de Gabriel Hernández, potser el polític més destacat de la Vall durant el Sexenni Revolucionari i la Restauració borbònica. Sota aqueix patriotisme local, amb èmfasi poc dissimulat, *Don Vicente* amagava les

contradiccions socials i ideològiques, tan a flor de pell, especialment a Tavernes, en aquella època on carlins, republicans i governamentals lluitaven a tres bandes.

L'obra comença amb un plantejament general i presta una atenció especial als dirigents polítics. També dedica alguns capítols i un grapat de planes als processos electorals i la problemàtica política, dins de la qual ocupaven una primera línia els problemes financers: concretament els derivats de la recaptació dels consums, de les quintes o de la mateixa requisita de cavalls. Abans d'acabar, dedica un apartat a l'hospital, fundat per Oròfila Fons, i altres institucions assistencials que segellen, sense dubte, l'incipient caràcter urbà del Tavernes del XIX.

Com era d'esperar, la revolució de 1868, com en molts altres aspectes, va suposar un experiment en la gestió d'aquest hospital: renovació i canvis entre els seus gestors, *abandó* per les monges de la Caritat i crida per al seu retorn (1870) o, fins i tot, competència per les almoines front a la mateixa parròquia.

Vercher es proposa no solament de fer una crònica política sinó també penetrar en els àmbits més personals dels protagonistes de l'època, tasca feixuga i delicada. L'objectiu l'ha aconseguit parcialment. No ha tingut a l'abast memòries de caire personal i tampoc no ha indagat massa en la genealogia familiar. Això ho ha compensat, no obstant, amb una bona dosi de perspicàcia

i escriptura àgil. Les fonts municipals, ben cert, són riques i donen molt de si. Però també tenen les seues limitacions.

D'altra banda, també li ha mancat, al meu veure, un poc més de contrast amb el tarannà d'altres poblacions. Prop tenia els casos de Sueca, Alzira, Gandia o els mateixos pobles de la Vallidigna. Com també figures tan interessants com Don Simon i el Pintoret, capitosts de dues partides armades que van trobar bona acollida a la Vall, l'una progressista, l'altra republicana. Això hagués enriquit l'anàlisi, les conclusions, i hagués remarcat millor els trets propis de la Vall. Tot plegat, no obstant, tenim al davant un llibre ben escrit i que fa una crònica detallada, fidel i matisada.

A les conclusions, s'hi destaca la reivindicació de la supressió de les quintes (aconseguida, finalment, en l'any 2001), així com la continuïtat de la classe política pel 1868 i, en canvi, la ruptura-renovació que significà la República de febrer de 1873, cas equiparable a altres municipis. Al capdavall, és remarca especialment el protagonisme dels ciutadans que duu a una darrera reflexió sobre el possible fracàs de la I República, una època *avançada* on els somnis d'alguns dels seus protagonistes no es corresponien amb la realitat social i política. Tanmateix, aqueixes quimeres, certament, van ser el germen de realitats posteriors.

JESÚS E. ALONSO

Publicacions recents d'autors saforencs

- Vicent Andrés Estellés: *L'inventari clement de Gandia*. M. Josep Escrivà i Josep Lluís Roig, Edicions 96, Carcaixent, 2012
- Frederic Aparisi Romero: *Carta de poblament de Beniopa (1611) i Document de creació de la parròquia (1535)*, Ajuntament de Gandia, 2012
- Manel Arcos: *Acabaren com Camot. Bandolerisme a la governació de Xàtiva en temps de Ferran VII (1814-1833)*, Edicions Tivoli, Alcoi, 2011
- Manel Arcos: *Quan els trabucs refileven*, Edicions Tivoli, Alcoi, 2012
- Manel Arcos – Antoni Espinós i Quero: *Els guerrillers de la Marina. El Campaner i el saqueig de Xàbia de 1812*, Editor Antoni Espinós i Quero, 2012
- A.D.: *Il Jornades sobre els Escriptors Valencians Actuals. Josep Piera*. Acadèmia Valenciana de la Llengua, València, 2012
- A.D.: *Tibar l'arc. Una mirada a la poesia valenciana actual*, pròleg d'Enric Sòria, antologia d'Alfons Navarret, edició de Ferran Bataller, Editorial Tria, Barcelona, 2012
- Joaquina Barba: *Difícil decisió*, Editorial Tabarca, València, 2011
- Joaquina Barba: *Diagnòstic: anorèxia*, Edicions del Bullent, Picanya, 2012
- Frederic Barber: *Diàspora*, Editorial SetzeVents, Urús, 2011
- José Miguel Borja: *Medicinas prodigiosas*, Editorial INFOVA, 2012
- José Miguel Borja: *Retratos de familia*, Gandia, 2012
- Isabel Canet: *La copa dels orígens*, Edicions del Bullent, Picanya, 2012
- Col·lectiu Obertament: *Paraules per al 2013. Dites i refranys a la Safor*, Gandia, 2012
- Salvador Fuster Lorente i Vicent Camarena Sellens: *Plantes silvestres del nostre entorn (2). 100 de plantes de la Safor i voltants*. Centre Excursionista Castell de Rebollet, Ajuntament de la Font d'en Carròs, 2012
- Ferran Garcia-Oliver (coordinador): *Jueus, conversos, Inquisició. Una convivència frustrada*, Afers. Fulls de recerca i pensament, núm. 73, Catarroja, 2012

- Felip Lloret i Josep Mas: *El poble, la terra i la gent de Xeresa als segles XVI-XVII*, Editorial La Xara, Simat de la Valldigna, 2012
- Ausiàs March: *Una tria*. Versió de Josep Piera, Editorial Barcino, Barcelona, 2012
- Francisco de Borja Millet Peiró: *El caballero "Carròs". Nobles y "cabuts"*, la Font d'En Carròs, 2012
- Lluís Miret: *PQPI Connection*, Editorial Bromera, Alzira, 2011
- Vicent Olaso: *El soroll de la pedra*, Edicions Tres i Quatre, València, 2012
- Gemma Pasqual: *El caçador de paraules*, Editorial Tabarca, València, 2011
- Gemma Pasqual: *Quan deixàvem de ser infants. Vicent Andrés Estellés des del fons de la memòria*, Editorial Barcanova, Barcelona, 2011
- Teresa Pascual – Àngels Gregori: *Herències*, Perifèric Edicions, Catarroja, 2011
- Josep Piera: *Antologia. Memòries i viatges*, selecció de Víctor Labrado, Editorial Bromera, Alzira, 2012
- Josep Piera: *El somni d'una pàtria de paraules (Biografia de Teodor Llorente)*, Editorial Bromera, Alzira, 2012
- Josep Piera: *Joc de daus*, Edicions 62, Barcelona, 2012
- Jordi Reig Bravo: *La música tradicional valenciana. Una aproximació etnomusicològica*, Edicions de l'Institut Valencià de la Música, València, 2011
- Encarna Sansaloni: *El tren Carcaixent-Dénia al seu pas per la Valldigna: 1864-1969*, Mancomunitat de la Valldigna, 2012
- Abel Soler: *La Safor. Història i geografia de la comarca*, Mancomunitat de Municipis de la Safor, Gandia, 2011
- Enric Sòria: *Arqueologia*, Premi Alfons el Magnànim de Poesia, Editorial Bromera, Alzira, 2012
- Enric Sòria: *Incitacions*, Publicacions de la Universitat de València, València, 2012
- Valls i Jordà, Joan: *Tast d'eternitat*, introducció d'Enric Ferrer Solivares, Editorial Denes, col·lecció Rent, núm. 12, Paiporta, 2012